

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КРЮЧКО Т. О., НЕСІНА І. М., ПОДА О. А.,
БУБИР Л. М., ЩЕРБАК В. В.

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ

Навчальний посібник

Львів
Видавництво «Магнолія 2006»
2024

УДК 616.33-002-053.2-071
Д 44

*Рекомендовано до видання з грифом вченої ради
Полтавського державного медичного університету
протокол №3 від 29 листопада 2023 року*

Рецензенти:

Абатуров О. Є. – завідувач кафедри педіатрії №1 та медичної генетики Дніпровського державного медичного університету, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор медичних наук, професор;

Леженко Г. О. – завідувач кафедри госпітальної педіатрії Запорізького державного медико-фармацевтичного університету, доктор медичних наук, професор;

Похилько В. І. – професор кафедри педіатрії №1 з пропедевтикою та неонатологією Полтавського державного медичного університету, доктор медичних наук, Заслужений лікар України.

Крючко Т.О., Несіна І.М., Пода О.А., Бубир Л.М., Щербак В.В.

Д 44 **Диференційна діагностика найбільш поширених гастроентерологічних захворювань у дітей** : навчальний посібник / Крючко Т. О., Несіна І. М., Пода О. А., Бубир Л. М., Щербак В. В. /за ред. Крючко Т. О. – Львів: Видавництво «Магнолія 2006», 2024. –262 с.: іл.

ISBN 978-617-574-283-9

У навчальному посібнику представлені сучасні відомості щодо анатомо-фізіологічних особливостей органів травлення в дитячому віці, епідеміологічних та патофізіологічних особливостей розвитку, класифікації, діагностичних критеріїв та принципів ведення педіатричних пацієнтів з найбільш поширеними гастроентерологічними захворюваннями відповідно до вітчизняних та міжнародних рекомендацій. Авторами розроблені клінічні кейси, тестові завдання, для більшої зручності матеріал доповнений таблицями, діагностичними шкалами, наочним зображенням різних діагностичних методів обстеження та орієнтовними алгоритмами лікування.

Навчальний посібник адресовано здобувачам вищої медичної освіти за ОПП «Педіатрія» та ОПП «Медицина», аспірантам, лікарям інтернам, а також фахівцям медичної галузі – лікарям-педіатрам, лікарям загальної практики – сімейної медицини, дитячим гастроентерологам тощо.

УДК 616.33-002-053.2-071

*Відтворення цієї книги чи якоїсь її частини заборонено без письмової згоди видавництва.
Будь-які спроби порушення авторських прав переслідуватимуться у судовому порядку.*

ISBN 978-617-574-283-9

© Крючко Т. О., Несіна І. М., Пода О. А.,
Бубир Л. М., Щербак В. В., 2024
© Видавництво ПП «Магнолія 2006», 2024

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	
ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАТОЛОГІЇ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ	7
РОЗДІЛ I	
АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШЛУНКОВО-КИШКОВОГО ТРАКТУ У ДІТЕЙ.....	10
РОЗДІЛ II	
КЛІНІКО-ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИ ОБСТЕЖЕННЯ В ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	26
РОЗДІЛ III	
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ГАСТРОІНТЕСТИНАЛЬНІ РОЗЛАДИ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	62
РОЗДІЛ IV	
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА ОРГАНІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ СТРАВОХОДУ ТА ШЛУНКУ У ДІТЕЙ	99
РОЗДІЛ V	
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА ОРГАНІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ЖОВЧНОГО МІХУРА, ПЕЧІНКИ ТА ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ У ДІТЕЙ	146
РОЗДІЛ VI	
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА ОРГАНІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ КИШЕЧНИКА У ДІТЕЙ	201
ЛІТЕРАТУРА	251

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

АІГ	–	аутоімунний гепатит
АЛТ	–	аланінамінотрансфераза
АСТ	–	аспартатамінотрансфераза
АС	–	ацетонемічний синдром
ВГС	–	вірус гепатиту С
ВГЧ	–	вісцеральна гіперчутливість
ВК	–	виразковий коліт
ВНС	–	вегетативна нервова система
ВООЗ	–	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВХ	–	виразкова хвороба
ГГТ	–	гамаглутамілтрансфераза
ГЕР	–	гастроезофагеальний рефлюкс
ГЕРХ	–	гастроезофагеальна рефлюксна хвороба
ГП	–	гострий панкреатит
ГРП	–	гострий рецидивуючий панкреатит
ДПК	–	дванадцятипала кишка
ДСО	–	дисфункція сфінктера Одді
ДФК	–	добова фіксована комбінація
ЕБС	–	епігастральний больовий синдром
ЕГДС	–	езофагогастроуденоскопія
ЕндоУЗД	–	ендоскопічне ультразвукове дослідження
ЕРХПГ	–	ендоскопічна ретроградна холангіопанкреатографія
ЖКХ	–	жовчнокам'яна хвороба
ЖМ	–	жовчний міхур
ЖШ	–	жовчні шляхи
ЗАК	–	загальноклінічний аналіз крові
ЗАС	–	загальноклінічний аналіз сечі
ЗЗК	–	запальні захворювання кишечника
ІПП	–	інгібітори протонної помпи
КПТ	–	когнітивно-поведінкова терапія
КТ	–	комп'ютерна томографія
ЛПНЩ	–	ліпопротеїди низької щільності
ЛФ	–	лужна фосфатаза
МКХ-10	–	міжнародна класифікація хвороб 10-го перегляду
МОЗ	–	Міністерство охорони здоров'я
МРТ	–	магнітно-резонансна томографія
МРХПГ	–	магнітно-резонансна холангіопанкреатографія

НЕРХ	–	неерозивна гастроезофагеальна рефлюксна хвороба
НПЗЗ	–	нестероїдні протизапальні засоби
НСС	–	нижньостравохідний сфінктер
ОГТТ	–	оральний глюкозо-толерантний тест
ПДС	–	постпрандіальний дистрес-синдром
ПЕГ	–	поліетиленгліколь
ПЕТ	–	позитронно-емісійна томографія
ПЗ	–	підшлункова залоза
ПЛР	–	полімеразна ланцюгова реакція
ПСХ	–	первинний склерозуючий холангіт
СВВ	–	стійка вірусологічна відповідь
СФО	–	сфінктер Одді
СО	–	слизова оболонка
СОШ	–	слизова оболонка шлунка
СПК	–	синдром подразненого кишечника
СРБ	–	С-реактивний білок
СЦБ	–	синдром циклічного блювання
УДХК	–	урсодезоксихолева кислота
УЗД	–	ультразвукове дослідження
ФГІР	–	функціональні гастроінтестинальні розлади
ФД	–	функціональна диспепсія
ФЗ	–	функціональний закріп
ФК	–	фекальний кальпротектин
ФРБТ	–	функціональні розлади біліарного тракту
ФРЖМ	–	функціональний розлад жовчного міхура
ХГ	–	хронічний гастрит
ХГВ	–	хронічний гепатит В
ХГД	–	хронічний гастродуоденіт
ХД	–	хронічний дуоденіт
ХК	–	хвороба Крона
ХП	–	хронічний панкреатит
ХЦК-ХСГ	–	холецистокинін-стимульована холецистографія
ЦНС	–	центральна нервова система
ЦП	–	цироз печінки
ШКТ	–	шлунково-кишковий тракт
ШОЕ	–	швидкість осідання еритроцитів
ШУТ	–	швидкий уреазний тест
ANA	–	антинуклеарні антитіла
anti- LC-1	–	антицитозольні печінкові антитіла 1 типу
anti-LKM-1	–	антитіла до мікросом печінки та нирок 1 типу
anti-SLA/LP	–	антитіла до розчинного антигену печінки або антигену підшлункової залози печінки
APCs	–	антиген-презентуючі клітини

ASCA	–	антитіла до <i>Saccharomyces cerevisiae</i>
BSPGHAN	–	Британське товариство педіатричної гастроентерології, гепатології та харчування
CMV	–	цитомегаловірус
EBV	–	вірус Епштейна-Барр
EEN	–	ексклюзивне ентеральне харчування
ESPGHAN	–	Європейська педіатрична асоціація гастроентерологів, гепатологів і нутриціологів
FODMAP (<i>Fermentable Oligosaccharides Disaccharides Monosaccharides and Polyols</i>)	–	дієта з низьким вмістом ферментованих олігосахаридів, дисахаридів, моносахаридів та поліолів
HbA1c	–	глікозильований гемоглобін
HBV	–	вірус гепатиту В
HCV	–	вірус гепатиту С
HDV	–	вірус гепатиту D
H. pylori	–	<i>Helicobacter pylori</i>
IL	–	інтерлейкін
IL-1	–	Інтерлейкін-1
IL-6	–	Інтерлейкін-6
NASPGHAN	–	Північноамериканська педіатрична асоціація гастроентерологів, гепатологів і нутриціологів
pANCA	–	перинуклеарні антинейтрофільні антитіла
PCDAI	–	педіатричний індекс активності хвороби Крона у дітей
PUCAI	–	педіатричний індекс активності виразкового коліту у дітей
PegIFN-α	–	пегільований інтерферон альфа
SERT (<i>Serotonin Transporter</i>)	–	транспортер серотоніну
SMA	–	антитіла до гладкої мускулатури
TNF-α (<i>Tumor necrosis factor</i>)	–	фактор некрозу пухлини альфа
5- ASA	–	препарати 5-аміносаліцилової кислоти

ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАТОЛОГІЇ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ

Вивчення епідеміологічних аспектів хвороб шлунково-кишкового тракту у дитячому віці, за даними дослідження стану здоров'я дітей в Україні, продемонстрували зростання темпів приросту поширеності захворювань органів травлення майже на 20% за останнє десятиріччя. За офіційними статистичними даними станом на 2016 р., поширеність гастроентерологічної патології у дітей віком до 17 років серед загальної кількості хвороб дитячого віку становить 7,4% і відповідає 2-й позиції в загальній структурі дитячої захворюваності (рис.1), що представляє собою серйозну медико-соціальну проблему. В цілому, середній показник поширеності захворювань ШКТ у структурі захворюваності дітей шкільного віку, за результатами недавніх досліджень, складає 50 у перерахунку на 1000 дітей по Україні. Аналіз гендерних характеристик свідчить про переважання хлопчиків у віковій структурі до 3 років, серед дітей і підлітків віком 4–10 років хвороби органів травного тракту реєструються з однаковою частотою серед представників обох статей, у віці 11–18 років питома вага дівчат в 1,2 рази переважає над юнаками (2075,4 та 1770,9 на 10 тис. дитячої популяції відповідно). Пік захворюваності припадає на 5–6 та 9–12 років. За літературними даними найбільший приріст поширеності хвороб ШКТ відзначається серед міського населення у порівнянні з сільськими мешканцями, що може вказувати на меншу повноту охоплення профілактичними оглядами районів області, значно меншу доступність спеціальних інструментальних методів діагностики та більший спектр негативних причинно-значимих факторів у жителів міста. Так, наприклад, частота захворювань на виразкову хворобу шлунку у дітей за останні роки зросла майже в 2 рази, тоді як у міських школярів – втричі.

Характеристика регіональних аспектів поширеності гастроентерологічних захворювань у дітей та підлітків (станом на 2016 р.) демонструє найвищі рівні

захворюваності у м. Києві (~195), Полтавській (~212), Чернігівській (~165) та Рівненській (~169) областях, а найнижчі — у Запорізькому (~59), Лугансько-му (~61) та Одеському (~66) регіоні у перерахунку на 1000 дітей (0–17 років).

Найменування класів хвороб	Підлітки (15–17 років)		Діти (0–14 років)	
	на 100 тис. відповідного населення	питома вага, %	на 100 тис. відповідного населення	питома вага, %
Усі хвороби, у тому числі:	215 452,8	100,0	171 209,7	100,0
Деякі інфекційні та паразитарні хвороби	4348,4	2,0	5476,5	3,2
Новоутворення	1554,3	0,7	791,6	0,5
Хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму	2199,6	1,0	3819,6	2,2
Хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин	15 036,8	7,0	5654,4	3,3
Розлади психіки і поведінки	3508,7	1,6	2444,6	1,4
Хвороби нервової системи	11 779,3	5,5	4106,3	2,4
Хвороби ока та придаткового апарату	16 968,3	7,9	8001,9	4,7
Хвороби вуха та соскоподібного відростка	4272,6	2,0	4189,6	2,4
Хвороби системи кровообігу	7797,5	3,6	2612,8	1,5
Хвороби органів дихання	82 237,3	38,2	98 747,4	57,7
Хвороби органів травлення	19 193,2	8,9	10 082,9	5,9
Хвороби шкіри та підшкірної клітковини	9779,0	4,5	7298,1	4,3
Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини	16 289,1	7,6	5473,7	3,2
Хвороби сечостатевої системи	10 436,4	4,8	3669,4	2,1
Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації та хромосомні порушення	2571,9	1,2	2920,6	1,7
Некласифіковані в інших рубриках	210,2	0,1	254,7	0,1
Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	6931,6	3,2	4852,3	2,8

Рисунок 1. Структура та рівень поширеності різних класів хвороб серед дітей України (дані станом на 2016 р.)

Відомо, що всі патологічні стани травної системи поділяються на органічні (запальні, метаболічні тощо) та функціональні. Органічна патологія пов'язана із пошкодженням структури органа, ступінь вираженості якого може варіювати від аномалії розвитку (атрезія стравоходу, пілоростеноз, дивертикул Меккеля, хвороба Гіршпрунга та ін.), запально-деструктивних змін (езофагіт, гастрит, виразкова хвороба, коліт) до порушення роботи на молекулярному, біохімічному та генетичному рівнях (синдроми мальабсорбції, ензимопатії, дисахаридазної недостатності, муковісцидоз тощо). За даними епідеміологічної оцінки поширеності всіх гастроентерологічних захворювань у перерахунку на 1 тис. дитячого населення перше місце займає патологія гастродуоденальної зони – гастрит та дуоденіт (16,21%), друге – патологія біліарної системи (холецистит, холангіт – 6,34%) та функціональні розлади шлунка (6,35%), третє – хвороби підшлункової залози (2,33%). Частка інших захворювань

ШКТ в загальній структурі всіх зареєстрованих хвороб є порівняно меншою (рис. 2).

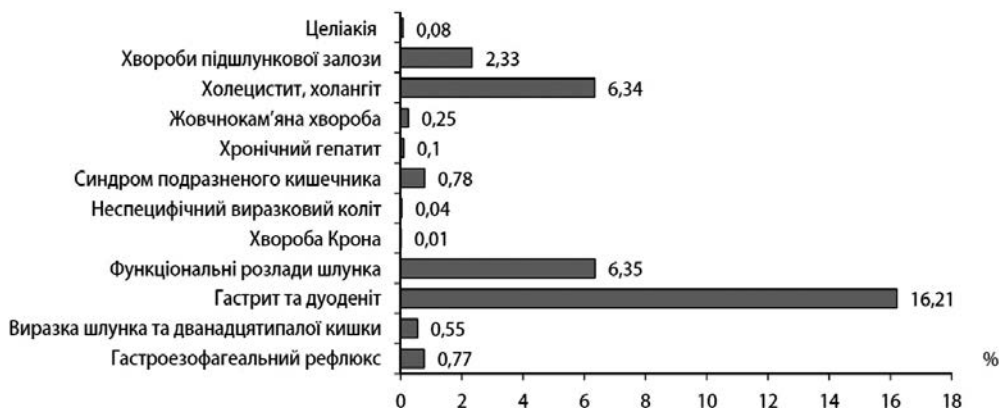

Рисунок 2. Частота нозологій у структурі поширеності хвороб органів травлення у дітей та підлітків на 1000 дітей (дані станом на 2016 р.)

Таким чином, прихильність до поглибленого вивчення даних захворювань обумовлена значною їх поширеністю, хронічним персистуючим перебігом, можливістю розвитку тяжких ускладнень, порушенням якості життя дітей та, навіть, можливістю розвитку інвалідності. Тому, вивчення особливостей менеджменту пацієнтів із захворюваннями ШКТ засноване на засадах доказової медицини, клінічних настановах та міжнародних гайдлайнах є важливим елементом освітнього процесу з метою набуття теоретичних знань та практичних вмінь якісного обстеження дітей і своєчасного активного виявлення хвороб органів травлення як майбутніми лікарями первинної ланки (педіатрами, лікарями загальної практики сімейної медицини, терапевтами), так і вузькопрофільними спеціалістами (гастроентерологами, алергологами, дієтологами, нутриціологами, неонатологами тощо).

Навчальне видання

КРЮЧКО Т. О., НЕСІНА І. М., ПОДА О. А.,
БУБИР Л. М., ЩЕРБАК В. В.

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ

Навчальний посібник

Підп. до друку 23.01.2024 р.
Формат 70х100/16. Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 21,29. Наклад 300 прим.

Видавництво «Магнолія 2006»
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57

e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.